

מסר היום לשם העברה לפולין את האתרוגים, ההדסים והלולים שהוזמנו באיטליה על ידי ידיד מועצתנו האדון האציל והמקפיד כריסטוף ברסלר, שהם יעסקו באמונה באתרוגים, בהדסים ובלולים הנ"ל ולא יתנום לשום איש אלא אם יקבלו תמורתם כסף מזומן ואת הכסף הנכנס יביאו בשוכם וימסרו תיכף ומיד בלי שום טענה ומענה, בגובה של 700 שקלי המדינה, כסף הקיסר, סכום אשר נשאר חוב ע"י הרץ-אברהם, בשם פרנסי הועד של ד' ארצות, כמוסכם, לא' ברסלר הנ"ל, במזומנים ובבת אחת תוך שעבוד כל רכושם וסחורתם [לקיום ההבטחה] ותוך עונש הוצאה-לפעל ועונש מסירת המשכון (המשועבד) ונוסף לזה תוך איסור כניסה לעיר וגירוש מן העיר הזאת. על זה הבטיח והתחייב אברהם הרץ, במקרה שהתשלום לא יבוצע בדרך הנ"ל, להמציא בעצמו, בתוקף יפוי הכוח שקבל, את 700 שקלי המדינה הנ"ל לא' ברסלר ואת הפסדו יתבע או מהאנשים שהעבירו את האתרוגים לפולין או מהאנשים שקבלו את האתרוגים — יוצאים מן הכלל יהודי פולין גדול וגליל קראקו שנתנו כבר את חלקם בעד האתרוגים השנה — באמונה ובלי שיסכן את עצמו.

הרב י. ל. זלוטניק

שרידים מקהילת גומבין

בשנת תרע"א, שנת-שובי הביתה לפלוצק, עיר מולדתי ומגורי, אחרי ימי שבתי בוולוז'ין, נבחרתי רב בעיר גומבין, פלך ווארשא. העיר הזאת היא, כנודע, עירו של בעל ה"מגן אברהם". ורש"מ ח א נ ע ס ב, "תולדות-הפוסקים" (אות מ', עמ' 374) כותב, כי הר"ר אברהם אבלי בר' חיים הלוי גומבינר [נקרא] על שם עיר מולדתו גומבין בפולין הפרוסית. והנה, ראשית תמיה אני, אם קראו לאדם מעיר גומבין — גומבינער, ושנית, קבלה רווחת היתה בעיר גומבין אשר בפלך ווארשא ובכל סביבותיה, כי היא עיר מולדתו של בעל ה"מגן אברהם". וברחבה שמאחורי בית הכנסת ובית המדרש היתה באר אחת, שלפי מסורת העם שמשם לפנים "מקה" לטהרת בנות ישראל ובה טבלה אמו של הצדיק הגאון הזה. וכבר רשמתי במקום אחר מה ששמעתי מפי רב זקן אחד מהסביבה, כי אמו של ה"מגן אברהם", היתה רגילה לבוא מדי בוקר לעזרת הנשים לקדם את פני הבורא בזה הלשון: "צפרא טבא אלקים רחמימא¹. אינני יכולה לבלות פה הרבה, עלי ללכת הביתה להכין אוכל בשביל אברהם'לע שלי, שיהא לו כוח לעסוק בתורתך הקדושה, שלום לך אלוקים רחמימא²". ב"אוצר ישראל" לאיוונשטין (כרך ב', עמ' 262) יודע בעל הערך גומבינר, אברהם בן חיים הלוי, שבעל ה"מגן אברהם" היה מעיר גומבין אשר בפולין הרוסית, אבל יש לי להעיר, כי טעה שכתב גומבין בוא"ו מלאפום והיא וא"ו חולם (גם בגיטין כתבו שם העיר בוא"ו

ולא באל"ף³) ואילו בגומבינען הוא מנוקד מלאפ"ם. וכן ידוע כי אבא של ה"מגן אברהם" היה בין הקדושים שנהרגו בימי חמלניצקי⁴).

בית הכנסת בעיר גומבין היה אחד מבתי הכנסיות של עץ המפוארים אשר בפולין. תמונת בית הכנסת הזה מובאת באנציקלופדיה העברית-רוסית, ושם נאמר, כי נבנה בשנת 1710, כלומר: בשנת ת"ע (עיין קרית-ספר, י"א, עמ' 347). בראש אחד ממגדלי בית הכנסת התנוסס דגל של פח, ובו היו קבועים מעבר לעבר שתי אותיות, ופעמים אחדות הסתכלתי בשפופרת (מקרקע הרחוב ודרך חלונות של בתים אשר ממול) אל גובה הדגל הזה. ונגד לבנת הרקיע או תכלתו, ראיתי כי אלה היו האותיות ת"ע. וראוי להעיר כי בתקציב הקהילה (שהיה מתאשר מדי שנה על ידי שלטון הפלך) היו תשלומים נומינליים שהיו צריכים להשתלם מדי שנה לשני מזורים (הפרטים כבר שכחתי). שאלתי את ראשי הקהילה פשר דבר, ואמרו לי, שכך התנה ה"שררה" שנדב את העצים הרבים והעצומים לבנין בית הכנסת. בימי מלחמת העולם הראשונה, יראתי שבית הכנסת המהולל בבנינו ובארון הקודש שלו — כולו פתוח-עץ נפלאים, והמצבות בבית הקברות, שהיו מצוינות בפתוחי אמות, ובמוטיבים שלהם — לא יסבלו מיריות התותחים ומהתקפות האווירונים. לכן הכינתי הרבה צילומים מאלה ומסרתים לידי ידידי המנוח ר' לוי לוי אפשטיין בוארשא, חובב דברי יקר כאלה, והוא גם הכין מהן אמהות זכוכית בשביל תמונות-אור, אינני ידוע את גורלם אך אקוה כי בני-יורשיו שהם עתה בארץ-ישראל, יחפשו אחריהם ואם עודם נמצאים, יבקשו דרך לפרסומם, או ימסרו אותם למשמרת בידי מוסד לאומי מתאים.

הפנקסאות, שאני מפרסם מהם הרשומות הבאות, אינם עתה בידי, אך ודאי לי כי רשימותי שרשמתי לפני שנים הרבה נעשו בדייקנות הראויה, אבל אפשר ונמצאו בפנקסאות עוד דברי ערך שלא רשמתי. ואעיר כי לפני שנים אחדות מסרתי פנקסאות אחדים לבית הספרים על שם רש"י שכתר בני-יורק. וכן אני נותן בזה העתקות של כ"ו כתבות ממצבות אין זאת אומרת, שלא נמצאו בבית הקברות מצבות עתיקות יותר לימים, או עוד מצבות בעלות ענין וערך, אולם אלה הן שהספקתי להעתיק פעם אחת, בתשעה באב, בשעת הבקור הנהוג בבית-העלמין.

גומבין היתה לפנינו מעין עיר מבצר לחסידים. די להזכיר את הרבנים ר' פייבל מגריצע זצ"ל ואת הרב ר' אהרון שמחה בעל ה"רמזי-אש" (פירוש לתנא דבי אליהו, ווארשא, תער"ב) המלא על כל גדותיו ציטטים ואמרים מגדולי החסידות. מבחינה זו מענינות המצבות: מצבה ו', שבה המנוח מוזכר לשבח ש"נ. נתחתן עם צדיקי הדור"; מצבה י"א: "כל ימיו היה משמש צדיקי הדור"; מצבה ט"ו: "עוסק בחסידות כל ימיו ושמש צדיקי הדור בכל כחו"; מצבה ט"ז: "חמד להסתופף בצל קדושים, לדבק בהם ובצל שכנתם"; מצבה י"ח: "צדיקים אהבת בנפש קשורה". ידעתי כי בהערותי המעטות לא יצאתי ידי חובת מ"ל ומעיר. אבל כבר נאחרו הכתבים הללו בידי זה רבות בשנים, ואני אף להוציאם לאור ולהצילם מכליון ולהציב ציון להקהלה הקדושה⁵).

א.

פנקס דחברא משניות

שנתיסד בעזרת הבית"ש (הבורא יתברך שמו) יום ג' בשבת אחד ועשרים למב"י (למספר בני ישראל, כלומר: לימי הספירה) התקנ"ד ליצירה. יום שנכפל בו כי טוב, א"ך טוב למב"י, שנה טובה לבשר לפ"ק פה גומבין.
בראש הפנקס באה „הקדמה אחת קטנה למעלות למוד משניות". בעזרת ה' צבאות. בה יבוארו ערך למוד המשנה מהרמב"ם, של"ה תויר"ט. ומבאר מאמרים

מצבה על בית הקברות בגומבין

על דרך הסוד והקבלה ועפ"י הזהר. ומפרש צד"ק לפניו יהלוך וישם לדרך פעמיה, שהגותן צדקה מקודם אין לו עוון אם ילמוד רק לפעמים ולפרקים ויקבע עתים לתורה. ועליו נאמר: עת לעשות לה' הפרו תורתך. ומביא מתשובת אבן השוהם, סימן כ', שאחד מבני החברא יכול לומר קדיש אחר השיעור אף שיש לו אב ואם כמו קדושים שאומרים בתפילה ואף כשיש אבל יאמר הוא... „כל היא

חינו ואורך ימינו, עד עת מתהומות הארץ שוב יעלנו, וימהר לשכון כבוד בארצנו ויראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו, ויצמח צמח צדיק לעדתנו, ויחזו עינינו ציון יקרת מועדינו, כי יבא מבשר שלום לבשרנו, שנה טובה לבשר לפ"ק, קול גאולה ישמע בארצנו, יראו עינינו וישמח לבנו, במהרה בימינו, אמן. כה עתירת העבד העומד לשרת בקודש זעירא דמן חבריאי, רחיצנא נפשאי במרן דבשמיא למיהב חולקאי היכי דקדמי ביני עמודיאי, עד עת ינהר נהורא בין שמשאי, ויפתח לן מבועי דחכמתא ומעדן נחליא, ואסגי לן ברכאן טבן כהך ברכתא דחמידו להון רברביא, וייתי מלכא משיחא ולי' ישתמעון עממיא, באתכנסות דישראל עמא כחדא שבטיא ויתבני היכלא בירושלים קרתא דשופריא" (6) — משה ליכטשטיין — פה גומבין.

* * *

בשנת תקס"ו התקינו שאיש שאינו בן תורה גמור וצורבא מרבנן, שונה הלכות גמרא ותוספות, לא יהיה לו כל דעה בעניני החברה ולא שום התמנות ויוצאים מן הכלל רק אלה החברים שכבר היו מן המנויים.

בשנת תקס"ו נרשם ע"ד זוג מקומות בבה"כ שכסף מחירם ילוה הרב והבד"צ (7) על משכנות בטוחים ומהפרצנט (8) יקנו ספרים או שיקחו הכסף לצורך מקוה חמה והכנסת המקוה החמה יהי לחברה.

ביום ה' ד"י אלול תקס"ז לפ"ק קנה אחד מכפר וואלישעוו זוג מקומות בביהכ"נ ושלם מאה ושלשים ר"ט במוזומנים וחתם הק' יודא ליב מווארגניק חופ"ק גומבין והגליל.

בשנת תקס"ט השכירו הדלקת נרות בעד ח"י גדולים לשבוע ויין לקדוש והבדלה בשכר זהב פוליש לשבוע ואם לא יסלק השוכר במשך ד' שבועות אבד זכותו (9).

בשנת תקע"א נתקבל לחבר בהחברה ר' דוד טעבלי בהרב הגאון המפורסם מהר" שלמה נ"י האב"ד דק"ק לונדון. ונדר לצורך המקוה חמה שנעשתה בזמן הג"ל וכן לבית המדרש.

בשנת תקע"ב חרף איזה מלמד את החברה וחסו על כבוד התורה ולא הענישוהו כדי רשעתו. באעה"ח (10): הק' דוד טעבלי בן הרב הגאון הגדול מהור"ר שלמה נ"י אב"ד דק' לונדון והמדינה.

בשנת תקע"ג קנה ר' דוד טעבל נרות של שבת במחיר עשרים ג' (11) ונתנית יין לקדוש והבדלה ג"כ בעד עשרים ג' והיין יהי ג"כ מכיסו.

ביום ד', ו' טבת תקע"ג, הסכימו שה"ה אדמו"ר הרב המאור הג' הג' אב"ק

כב"ש¹²) מ' סענדר ליב סג"ל¹³ יהי כאחד מן החברא... רק שמחוייב ללמוד מדי יום פרק משניות בבית המדרש וממנו יראו וכן יעשו.

בשנת תקע"ח כותב הרב ר' סענדר ליב סג"ל מרגליות מקאליש ע"ד בניית ביהמ"ד מחדש.

בשנת תקע"ט דנו בענין הצורך לבנות ביהמ"ד מחדש, כי ביהמ"ד הישן היה נטוי לנפול במפולת.

בשנת תק"פ דנו שוב על בנין ביהמ"ד והגבאים התחייבו לגמור בניינו במשך של ב' סיומים.

בשנת תקצ"ג באו ראשי החברה והדאזאריס של הקהלה¹⁴) לדון לפני הרב רס"ל מרגליות הנ"ל ע"ד השלטון על הספרים של ביהמ"ד. וכותב הרב ז"ל: עתה הדאזאריס הם ישרי לב אבל מי יודע מה ילד יום, ופסק שהשליטה על הס"ת וספרי הלמוד של ביהמ"ד שייך רק להחברה משניות.

פ' שמות תקצ"ד מסרתי המעות ארץ ישראל הנ"ל (37 גילדען 24 גדולים) להחתן הרב הגביר מ' שלמה אייגר נ"י. ששה ג' נשאר עוד אצלי.

בשנת תקצ"ו כותב הרב רס"ל מרגליות ע"ד שראה כאן כמה פעמים בעת עשיית קלפי לכשרים בשעת סעודת מצוה של הסיום הגדול ויתיצב השטן לחרחר ריב בין אלופי אנשי החברה יצ"ו בתחבולותיו בדרכים שונים והאי תגרא כיון דרבי רבי¹⁵). לזאת הוקבע מעתה תקנה קבועה שלא לעשות עוד הקלפי עד יום המחרת שהוא אחר הסעודת מצוה.

משנת תקצ"ט: הן משנים הקודמים היה המנהג פ"ק יצ"ו אשר שוכרי מס בשר כשר הנקראים פאחטירס אם גם היו מעיר אחרת לא לקחו המס הנ"ל לעת הסיום הגדול על ש"ס משניות ובני החברא דפ"ק קראו כל בני תורה וכל המלמדים וכל העניים דפ"ק יצ"ו על הסיום למען תהי' תפארת לעושי' תפארת לו מן האדם, וכהיום תקצט"ת לעת הסיום הגדול קמו הפאחטירס אשר לעת הזאת הנקובים בשמות ה"ה.... ארבעה אבות נזיקין ההמה הפריצי פרץ בהעזו פניהם נגד כל פני החברא משניות דפ"ק יצ"ו לבטל המנהג הנ"ל למען בזות כבוד התורה וכבוד לומדי תורה כדרך עמי הארצים ששונאים את בני התורה ולא רצו ליתן במתנה את המס הנ"ל מבשר אשר הוכן על הסיום הגדול והגבאים הוכרחו ליתן להם המס כחפצם וכרצונם ועי"ז נתבטל המנהג הישר הנ"ל אשר בני תורה והמלמדים והעניים דפ"ק לא נקראו על הסיום הגדול הנ"ל כי לעת הזאת סר צל הכסף לעניני החברה ולא הי' ביכולת לקיים המנהג ולמען הי' הדבר לאות ולזכרון נגד הארבעה הנ"ל לעשות כדבר הרע הזה נכתב זאת בפנסק הזה למזכרת עולם למען לא יעשה עוד כזאת בישראל.

בשנת ת"ר התעוררה, כנראה, תנועה לארגן חברה משניות חדשה נוסף על הראשונה, לכן ביום ג', שני ימים בחודש שבט שנת ת"ר, כתב הק' אברהם בהרב מוה' יוסף זצ"ל ליפשיץ (בא על החתום בעיר מושבו פלאצק) לראיה, כי בשעת התיסדות החברא משניות בק' גאמבין ה' הוא שם והוא מעיד שהחרם שהחרים הרב הגאון המנוח מוה' משה ליכטנשטיין זצ"ל שלא ירים איש את ידו לעשות חברא אחרת גם התקנות האלה לא עשה הרב הנ"ל מדעת עצמו רק בצירוף הבי"ד שהיו עמו.

יום עש"ק, תשעה עשר יום לחודש שבט, תר"ג, לפ"ק בהסכם כל בני החברא משניות נתחבר להחברא יצ"ו כבוד אדונינו הרב הגאון הצדיק החסיד קדושת שמו מוהר"ר שרגא פייבל ז"י¹⁶ נצח.

כהיום דלמטה נתחבר להחברא משניות יצ"ו ה"ה אדמו"ר הרב המאה"ג (המאור הגדול) מוה"ר ישראל יושיע נ"י האב"ד דפ"ק יצ"ו¹⁷ וקיבל על עצמו כל התקנות... אור ליום ה' ד' מרחשון חר"ת לפ"ק.

כשנתקבל אחד בשם ר' שרגא פייבל פרידמן להחברא ביום וי"ו ה' מרחשון תר"ח (כנראה לא חפצו לקבלו באותה ישיבה שבה קבלו את הרב ודחו את קבלתו ליום המחרת). באעה"ח ישראל יהושע חופ"ק הנ"ל.

אור ליום ד' ששי לחודש אדר שני שנת פת לחננה (תרי"ג) נתחבר להחברא אדמו"ר הרב החריף ובקי המאה"ג מוה"ר דוב בעריש במצ"ה האב"ד דפה ק"ק גאמבין.

יום ד' גימל מנחם אב, תרי"ט נתקבל להחברא משניות ה"ה אדמו"ר הרב המאור הג' מוה"ר שמחה במ"ש יצ"ו ראב"ד דפ"ק¹⁸).

הנה התקנה שמבואר בפנקס הלזה דף סמ"ך (הועתקה לעיל ע"ד הדאזאריס, כלומר הפרנסים) ודף ע"ו (דף ע"ה ודף ע"ו היו חסרים כשהיה הפנקס בידי) מהרבנים ה"ה הרב הגאון מ' סענדיר ליב והגאון החסיד מ' שרגא פיבל ז"ל מי הוא זה שלא ירא שלא יכוה בגחלת גחלי אש דברי חכמים הללו בענין התנהגות ביהמ"ד שאין בי"ד יכול לבטל וכ"ו פה גומבין יום ג' מנ"א תרכ"א שמחה במ"ש חפ"ק.

בשנת תרכ"ו חרף מי שהוא את החברא ונכתב בצד על הגליון שחוץ מה שחרף את כל בני החברא חירף ג"כ כל הגערר חסידים¹⁹) ואמר שהם כבהמות נדמו לו ואמר שהוא כאברהם אבינו בינינו.

הנה מתקנות קדמוניות היא פה מגאוני קדמאי שהיות נהיגים פה קהלתנו עדת ישורון לחזק החברא משניות שיהיו המה משגיחים בכל צורך ביהמ"ד בכל הענינים שנצרכים והמה יהיו מפקחים לצורך תיקון ביהמ"ד וכבר נגמר מגזירת בי"ד של הרב המנוח החסיד הגאון ז"ל שרגא פיבל ז"ל שה"י אב"ד פה שלא

יהי' כח בגזירה לשום אדם להיות זכות של מצוה של פיקוח בהמ"ד בכל העניינים אלא לחברה משניות יהיה הזכות הזו עד ביאת ינון²⁰) ובלבד שלא יהיה ענין זה נגד נימוס המדינה חלילה וחס.

פה גומבין יום ג' מנחם אב שנת תרכ"ז שמחה במ"ש חפ"ק הנ"ל.

ב.

„פנקס של חברה תהלים רפה ק"ק גומבין"

בראש הפנקס באה הקדמה מהרב ר' משה ליכטנשטיין. שנה טובה לבשר יום ועש"ק ר"ח סיון, מ"ה למב"י (למספר בני ישראל. כלומר: יום מ"ה לספירת העומר, למ"ט-מונים) תקנ"ד לפ"ק.

יום א' עשרה בטבת תקס"דלית התאספו אלופי החברה והסכימו... ליתן להרב המאה"ג ה"ה הרב יודא ליב מווראניק שהוא לע"ע אב"ד ק"ק שעפסק יצ"ו אשר מצודתו פרוסה, ואנחנו מבקשים אותו להתקבל אצלנו להיות לרב ומורה בתוך קהלתנו ק"ק גומבין ואודות שהרב הנ"ל ידרוש ויאמר שיר (שעור) קבוע מדי שבת בשבתו כל ימי הקיץ בתוך ביה"נ כמו שנהג עצמו הרב מקודם, לכן עלה במוסכם מכל אנשי החברה תהלים יצ"ו הח"מ (החתומים מטה) והתחייבו א"ע (את עצמם) ליתן ליד הגבאי מחברא תהלים כל איש ואיש מדי חדש בחדשו ששה ג"ד (גדולים) פוליש, והגבאי מהחברה תהלים הנ"ל יתן להרב הנ"ל מדי חודש בחדשו ששה זהובים פוליש כל ימי היות הרב הנ"ל המאה"ג מו"ה יהודא ליב מווראניק פרנסתו בריווח יותר מלבד מה שיקבל מקופת הקהל יצ"ו ומשאר החברות יצ"ו. ולמען יהי' לתפארת קהלתנו יצ"ו התחייבנו כל הנ"ל בחיוב גמור... בתמוז תקס"ח בא עה"ח הרב ר' יודא ליב מווראניק.

למען להוי למידע המעשה שנודמן היום יום הנ"ל שנפטר בעו"ה (בעוונותינו הרבים) ר'... לעת ערב וידוע הוא שכפי התקנה הנ"ל צריכים כל בני החברה לילך תיכף אחר יציאת נשמה לומר תהלים, רק מפני שהיה תחלת הלילה וידוע לכל שקודם חצות לילה היא התגברות הדינים לכן אין אומרים דברי תחנונים והלכנו לשאול להרב אב"ד ז"ל איך לנהוג בדבר זה, והורה שמפני כבוד המת ותועלת הגדול שיש למת מזה וגם מחמת שהולכים רבים לדבר זה והן אל כביר לא ימאס, ומצאנו שביליל יוה"כ ג"כ אומרים תהלים, לכן הורה שגלך לומר תילים אצל המנוח אפילו שהוא תחלת הלילה.

(ונוסף אחר כך:) והרב היה אז הרב הגדול מ' יודא ליב מווראניק וצלה"ה.

בשנת תקצ"ד הסכימו להדליק בשעת אמירת התהלים ביום ב' (שבועות²¹) מאה וחמשים נרות²²). ואם יהי' יום ב' (של שבועות) בשבת, אז החיוב להדליק נרות של שעה מבעוד יום (בערב שבת), כפי אשר יהי' אז בכוח הגבאים.

הערות

(1) גוט-מארגען גאט'ע. בידיש של סביבה זו בפולין, זהו כמו „גאטעניו“ בהדיאלקט של יהודי אוקריינה. אמנם לא שמעתי מימי ביטוי זה לא מפי אש, ולא מפי אשה. כי זו היא התקרבות יתירה כלפי שמיא. בהיותי בימי העמידה שמעתי גם בפולין שמוש בבטוי של אוקריינה (בהשפעת הספרות בידיש) אבל גם אז היו אנשים מיושבים רואים בבטוי זה כחוצפה כלפי שמיא. (2) א גוטען-טאג גאט'ע. (3) עיין הגימטריא של השם גומבין בואמעלביכער, של נח פרילוצקי, חלק ב', ווארשע, 1917. עמ' 164, סימן 1084. (4) בשנת שנו' נתפסו בווארשה שני האחים, ר' משה ור' יהודה בני ר' יקותיאל מק"ק גומבין, בעלילת שקר ונתייטרו בעניינים קשים כדי שיתודו. כנראה מתו שני האחים הקדושים מתוך הענויים והיסורים. (עיין ב„עלים“ לביבליוגרפיה וכו' בעריכת דוד פרענקל, וינה, תרצ"ד, עמ' 78). כל המאורע והסליחות השונות שנתקנו לכבוד הקדושים, ואעיר, כי בהקדמה להסליחה על קדושי גומבין „מעמקים אקרא“, שאפרים דיינארד הדפיסה בקובצו „שבילים בודדות“ דף 171—175, אומרים בני ק"ק פוונא: „היותנו קרוב אל החלל ואל מקום מגורת האחים הקדושים“. נראה על כן שהקדושים היו מגומבין (!) הסמוכה לפזון ולא מזו הסמוכה לוורשה, אם כי נדונו והוצא דינם לפועל בוורשה. (5) מן הנכון הוא להזכיר פה חכם אחד ששם קהלת גומבין נקרא עליו. במג"א, הלכות פסח, סימן תנ"ג, סעיף ק"ח, נאמר: וכתב הגאון מוה"ר יצחק ז"ל מגומבין שהי' אב"ד דק"ק ליסא... (6) כה בקשת העבד העומד לשרת בקדוש, הקטן שבחבורה, נפשי סומכה על אדונו בשמים, לתת חלקי כמקודם בין העמודים, עד עת יאיר אור בין השמשות ויפתח לנו מברעי התכמה ונהרות עזן וירבת לנו ברכות טובות כאלה הברכות שמשותקים להם המלאכים ויביא את מלך המשיח ולו ישמעו העממים בהתכנס עם ישראל כאחד השבטים (כלומר: יחד), ויבנה ההיכל בירושלים, עיר היופי. (7) הבית'דין צדק. (8) פרוצנט — אחוזים (אחד ממאה). (9) נראה, כי רבו הקופצים לכבד את ה' מהונם וביחוד לזכות במי שבידך ולהנותנים נר למאור ויין לקידוש והבדלה. (10) בא על החתום. (11) כלומר, הזכות להדלקה בעשרים גדולים = פרוטות. (12) כבוד שמו. (13) זהו הרבי ר' אלכסנדר יהודה, מחבר ספר „מדרש כתובה“, חדושים על מסכת כתובות. (עיין שם הגדולים החדש, מערכת ספרים, אות מ', סימן מ"ז) לא ראיתי את הספר ובימי שבתי בגומבין היו בני העיר מעלים את זכרו של הרב לא בשמו הפרטי אלא בשם „המדרש כתובה“. ונראה שהיה פה יותר דרך ארץ משם הספר מאשר ידיעת ענינו. על בן הרב מלונדון, הנזכר כאן ג' פעמים רצופות, מספר ר' יצחק'דוב מארקון (מצודה, לונדון, כסלו תש"ד, ע' 188): ר' שלמה'הירשל הרב הכולל הראשון בבריטניה עשה את כל בניו פליטים למדינת פולין ונתן בידיהם כסף רב ופער עליהם להשתקע שם ולא ישתכנו בארץ בריטניה. בניו וניניו מהם קבעו להם מקום לגור במדינת פולין ומהם גרו בירושלים. המחבר מסתמך שם על ספרו של ח. נ. דמיצ'ר, „כלילת יופי“ ה"א, עמ' קכ"ח—קל"ו, ח"ב, ע' ל"ט—פ"ג. (14) הדאזארעס היו ראשי העדה שנבחרו ברוב דעות על ידי כל העדה וההמון בכללו. והם הוכרו על ידי הממשלה. ולעתים קרובות היו ריבות דברים בין אלה ובין ראשי חברה משניות. הלומדים בדבר השלטון בבית המדרש. (15) ואותה מריבה, כיון שגדלה גדלה. (16) זכותו יגן. בשם הגדולים החדש, אות פ', סימן י"ב, לא רשם וואלדען שהיה רב גם בגאמבין. מהרשימה בפנסק שלפנינו נראה, שכבר אז החזיקתו לגאון וצדיק ותארוהו בתוארים שלא נתנו לשום רב מרבניהם הגדולים. ור' שמואל משינאווי בפירושו רמתים'צופים לתנא דבי אליהו מביא הרבה דברים בשמו. עיין בריש הספר ברישית, „הצדיקים הקדושים אנשי מופת“, שמדבריהם הובאו בספר הרב ה"ל, סימן נ"ח, נזכר הרב מוה"ל פיכל מגריצא. (17) נכדו יורש כסאו בקוטנא, ידידי המנוח הרב יצחק יהודא כתב בקצרה תולדות זקנו הגאון ה"ל בשם: „תולדותיהם של צדיקים“ עמ' 154—156 סוף ספר „ישועות מלכו“ (פיעטרקוב, תרפ"ז) ולדבריו נתקבל זקנו הגאון לרב בעיר גומבין בחורף שנת תר"ו. ואעיר בדבר חתימת הגאון שכתב את האותיות אלי שבאמצע חתימתו מחוברות יחדיו בסלסול אחד (ולא רק „חתם שני השמות במחובר בלי הפסק“) כמו שראיתי בחתימתו ה"ל בפנסק ה"ל, ספר לי אחי מו"ר הרב המנוח ר' יונה מרדכי כך: כשנולד הבן בא אביו אל בית המדרש

(ואולי לשטיבל) של החסידים ואמר: מזל טוב, נולד לי בן, ברוך השם, אקראנו יהושע שיהא למדן כמו הפנייהושע. חזר ואמר: לא, אקראנו ישראל, שיהא גדול כהבעש"ט. חזר ואמר אקראנו אליהו, שיהא גאון כמוהו. חזר ואמר: אקראנו ישראל יהושע והשם אליהו יצא מהתחברות שני השמות הללו. (ועיין נוסח נכדו שם, עמ' 154 ובהערה ג'). כשהגאון הנ"ל נתקבל לרב בעיר גומבין בהיותו רק כבן עשרים ושש, אחרי "הגאון הצדיק החסיד" ר' פייבלי גריצר, ושמו עוד לא יצא לתהלה בגדולתו, ה"ז זה כדרך הטבע שבני העיר לא יקבלו מרות של הצעיר, שהרבי מקוצק העיד עליו "שאיננו נושא פני איש" (שם, ריש עמ' 155 בהערות). ונתעוררה מחלוקת גדולה. שם (ראה שם הערה י"ד) שהשחירה את שמה של קהילת גומבין, כי "כל פולין" עמדה לצד הגאון, ביחוד אחר כך כששמו יצא על פני כל הארץ, הזכירו לבני הקהלה את מעשיהם הראשונים, וזהו מקור האמרות שנרשמו ב"זאמעלביכער" של נח פרילוצקי, חלק ב', ווארשע, 1917 (עמ' 163 ר"ל 164, סימנים 1082—1084). על סבות המחלוקת לא הצלחתי לעמוד, אבל כמדומני שעיקרה היתה מחלוקת על "חזון-שוחט", כשכיח בקהילות. (18 פעמים אחדות הוא חותם את שמו: שמחה במ"ש מפלאצק חופ"ק. ועיין עליו בההסכמות ובהקדמות לפירושו "רמזי אש" לתנא דבי אליהו. (19 חסידי גור. 20) ינון, אחד משמות המשיח (סנהדרין צ"ח, ע"ב). (21) יום היארצייט של דוד המלך שבו גמרו את כל ספר תהלים בקהל, בבית הכנסת אחרי הצהרים. (22) כמניין ק"ן מזמורי תהלים.

ג.

כ"ו מצבות מבית הקברות דגומבין

- א. אתו' מ"ה / עזר בר' / מתתי ז"ל / ש. תק"מ לפ"ק.
- ב. איש תם וישר קדוש / וטהור ממולא בתור' וביראה / ה' הרב מ"ו אליעזר ליור / במ"ו יוסף סג"ל נפט' ב' דשבעות / תקנ"ג לפ"ק תנצב"ה / וזכותו יעמוד לנו'.
- ג. הרבני / מ' יצחק איצק / בהנגיד מ' יונה חתן / הרב המאה"ג מ' / יעקב שמחה לנדא / אב"ד דק"ק אפטא / נפטר ר' חשון שנת / תקע"ג לפ"ק.
- ד. ויהי יוסף את ה' / אדוניו וישרת / אותו בכל ימיו / ושניו ואשר טוב / עשה בצדקה וג"ח / בעמיו. ויעש בכחו נוה קודש לכבוד / קונו ולפאר מעוניו ה"ה הרבני / המופלא מו"ה יוסף / סג"ל ז"ל שנפטר בש"ט (בשם טוב) / כ"א אדר ב' תקע"ג לפ"ק².
- ה. ציון לקבר / הזקן והישיש / איש תם מוכה בסגורים / רבץ תורה הלך במישרים / יגע במצוות יומם וליל / הטיב פעלו באין עינים / למותו הלילו ספקו כפים / יענו בבכי מיומים / בשלום תנוח גבור החי / ה"ה הגדול בתורה וביראה / מו"ה ארי' ליב במ' שלמה ז"ל / דיין ומורה דפק"ק גאמבין / נפט' כ"ז תשרי תר"ג לפ"ק.
- ו. איש שוע נכבד / יקר רוח ונתחתן עם צדיקי הדור / כש"ת (כבוד שם תפארתו) מהו' משה / בר' כתיאל בש"ט / טבת תר"ה.
- ז. עטרת צבי בן מרדכי / גבר תמים רב פעלים / עסק בתורה לילות וימים / שב מרומים ועודו חי / בשבעה לירח אב גוע / טהור לב בא בימים שבע / מעינינו

- חלף בשנת תר"ח / למשכן שרפים במרומי קרת / בשמים אתו יעלוזו אף ישמחו / וכשרון מעשיו שמה פרחו⁴.
- ח. איש נכבד מפואר לרבים / לעניי עמו קרא באהבים / ידו פתח והשביע רעבים / עמד בפתח והכניס אורחים / זכרו ישראל לנצח נצחים / רב טובו כולם משבחים / ה"ה מוה' אליעזר ליזר / בן מוה' יצחק ז"ל / תר"ח לפ"ק.
- ט. איש צדיק תמים במעשיו / רב פעלים וזך מעללים / טהר לב מעניינו חלף הלך / למשכן שרפים במרומי קרת / הרב הדיין המופלג בתורה / וביראה ובחסידות מוהר"ר / צבי הירש במ' יצחק ז"ל / נפטר ונקבר בש"ט יום ה' / ר"ח ניסן שנ' תרי" לפ"ק⁵.
- י. ירא וחרד חסיד ועניו / קדוש וטהור מוה' / יהודע בר' חיים הכהן / נכד להגאון בעהמ"ח ס' / בגדי כהונה וצלה"ה / גוע בשם טוב יום ג' / ב' דר"ח אלול תרי"ב לפ"ק⁶.
- יא. חלד תיליל מר צורחת / על איש יקר ומכובד ה"ה / הרבני המופלג בתורה / וביראה ובחסידות כל / ימיו ה"י משמש צדיקי הדור / אי"א⁷ מה' צבי אליעזר / ליפא במ' אברהם ז"ל / נפ' י"א שבט תרכ"א לפ"ק.
- יב. נקטף השושנה באבה / לא עלתה נצה, נבלה / אמללה הגפן וזה פרי מעללה / יסך ה' באברתו / בגן עדן תהי מנוחתו / הב' אברהם יוסף במ' ליביש ז"ל / משעפס נ' כ"ג ניסן תרכ"א לפ"ק.
- יג. (על המצבה: ציור בולט של העקידה מסביב הפסוק: הנה איל אחר וכו'). אל איש אפרת קוננו / בעד עמו חלוף יעבור / רכי הצאן לפדות משבים / הוי אח והוי הודו זעקו / מבין לדבר עם רבי המדינה / ישר מהלכו באורחת עליון / צבי העיר ותפארתו הודה / חמת ה' נגעה בו בעת קרב / קץ לפקודות העיר מ' אברהם / יצחק במ' אליעזר נבש"ט⁸ / ט' אלול תרכ"ב (אולי תרי"ב?⁹).
- יד. וי להאי שופרא דבלי / בעפרא בעודו באבו / נקצץ האברך הרבני / עסק בתורה יר"א¹⁰ מ' דוב ז"ל / ב' הרב הג' החריף יר"א מ"מ¹¹ / שמחה נ"י¹² רב דפה / נפ' ג' ניסן תרכ"ד.
- טו. כאן מצבת קבורת איש גבר / תמים קבע עתים לתורת ה' / עוסק בחסידות כל ושמש / צדיקי הדור בכל כחו הרבני / המופלג החסיד יר"א מ' ברוך / בהמנוח מ' חיים כץ ז"ל נכד / של בגדי כהונה ז"ל נפ' כ"ב / תמוז שנ' תרכ"ד לפ"ק¹³.
- טז. מאוד רבו דמעה כל יודעיו / על נפש חסיד הנאסף ונגועה / מנוער הלך בתום ובתורה הגה / ובמעשים טובים עמל ויגע / עבר לפני התיבה בפחד ויראה / לחלות פני קונו בנפש יקרה / חמד להסתופף בצל קדושים / לדבק בהם ובצל שכינתם (שכונתם?) / ה"ה אי"א הרבני המופלג והשלם מו"ה מרדכי ז"ל במ' יצחק נ"י נפ' כ"ד תשרי תרכ"ה לפ"ק.

- יז. הפילוסוף האלוהי [י] / הרב ר' אהרון שלמה הלוי / עטינגר ממשפחת איטינגא / ילידי העלישוא במדינת / מעהרין משנת נ'ש"א' הלוי נפטר ביום ה' ער"ח כסלו תרמ"ד לפ"ק¹⁴.
- יח. גדול כים זה השבר / רבים בכו עליך גבר / שבת לנו ימי שמחתנו / נשמה טהורה מחמד נפשנו / יום ולילה עסקת בתורה / צדיקים אהבת בנפש קשורה / חביבת מצוה ה' לך קודש / קבורתך ה' באב תשעה לחדש / מוה' גרשן יצחק דיין דפה / במוה' יהודא. תרמ"ה.
- יט. הרב זצ"ל אשר כתב / בצוואה¹⁵ שלא לכתוב על / המצבה שום תפארת הכבוד / רק שמו אהרון שמחה במוה' / שמואל ז"ל כ"ט שנים התנהג / רבנות פה עירנו ונשמתו / הטהורה עלה למרום ביום / הפורים קודם אור הבוקר / א' תשא¹⁶ י"ד לחודש אדר / שנת תרע"ם פה גומבין.
- כ. ה"ה הרבני המופלג / בן הטובים מוה' משה שואל / ב"מ מרדכי מנחם ז"ל / נין ונכד להרב הגאון / הקדוש הרב מק"ק ראדעשיץ / זצ"ל מת ביום ד' / כ"ז אדר שנת תרס"ו לפק.
- כא. ה"ה האשה הצנ' הקצינה והנדיבה מ' / חנה היא חנה בכ"מ¹⁷ / המדברת על לבה / רק שפתיה וקולה / לא ישמע בצדקתה / אשת מ"א כתריאל / ברא' נפטר' ביום א' ח' / טבת תקפ"ג.
- כב. האשה הצנועה / והחשובה מ' סאדא (טאדא?)¹⁸ / ח' בת הרב הצדיק מוה' / אברהם זצ"ל דיין דק' / פלאצק ונפכש"ט¹⁹ כ"ג תמוז שנת תקצ"א.
- כג. אש' חכמת לב רבת חיל / מ' ח' שרה במ' יוסף סג"ל / נפלה חומת צאצאי סביב / בשלישי למועד חודש אביב / שני' חמש מאות שלש ותשעים / תותח מות פצפץ אז הורתם²⁰ / באלמן במוג לב גדלתם / הפשט עדי' הלבשו קרעים²¹.
- כד. אשה זקנה חשובה / וצנועה במעשיה / הטובים עשתה / רצון בעלה מ' / פרומט במ' יוסף / נפטר' י"א סיון שנת תרט"ו.
- כה. אשה צנועה וחשובה מ' / צפה בהרבני מ' צבי ז"ל / צדקתה עומדת לעד / ימי' לא כבירים / פעולתה להחזיק את בעלה / העלובה מנוער עד עפרה / נבש"ט כ"ו שבט תרכ"ב.
- כו. האשה החשובה הצדיקות / בכל מעשי' מרת פעסא / זצ"ל בת גדולי ישראל זצ"ל / זי"ע נכד לאותו צדיק / מהר' צבי הירש מלאך זצ"ל / היתה אשת החסיד ר' זישל / יחי' בהרב הגאון הק' מוה' דובערוש²² זצ"ל / נפטר' ביום ד' לסדר ואחיכם כל בית ישראל / יבנו את השריפה / בת נ"ג שנים כ"ב אדר שני / שנת תרנ"א.

הערות

- (1) איש תם וישר. (2) אף כי לא נאמר פה, שהיה אב"ד של הקהלה, נראה שהיה רב העיר, ואחריו כיהן כנראה הר"מ ליכטנשטיין בעל הפנקסאות מייסד החברות (וראה מצבות ד' וכ"ג).
- (3) אולי זהו האיש שמספרים עליו, כי במו ידיו ובסכין קטנה פתח במשך שנים רבות את הפתוחים הנפלאים של ארון הקודש (וראה מצבות ב' וכ"ג).
- (4) השוה לנוסח של מצבה ט'. (5) השוה לנוסח מצבה ד'. (6) השוה למצבה ט"ו.
- (7) איש ירא אלהים. (8) נפטר בשם טוב. (9) מצבה זו היא מהיפות ביותר מצד אמנותה. האיש בודאי היה עסקן יוצא מהכלל, וחבל שאין אנו יודעים על המאורעות המרומזות בנוסח הכתוב ברוב כשרון. (10) ירא אלהים. (11) מורה-מורינן.
- (12) בן הרב ר' אהרון שמחה האב"ד בעל רמזיא"ש. (13) השוה למצבה י'. (14) נוסח המצבה חיבר בנו, שהיה אדם בראוריין, אבל המוני ולועג לחסידים כל ימיו. ושמעתי כי הרב הנפטר היה דיין העיר, באחרית ימיו סג"נהור, ועסק ימים וילות במשנה שידע בעל פה.
- (15) נוסח הצוואה ימצא הקורא בריש התנא דבי אליהו עם פירושו רמזיא"ש, ווארשא, תרע"ב.
- (16) יום א' פר' כי תשא [מ. ר.]. (17) בכל מעשיה [מ. ר.]. (18) שם סאדא (או טאדא) לא שמעתי ולא מצאתי. (19) נפטרה בשם טוב. (20) כנראה, תוצאה מקרב בין הרוסים והמורדים הפולנים בשנת 1833 [מ. ר.]. (21) השוה למצבות ב', ד'.
- (22) גם הרב ר' בעריש הוא מכלל רבני גומבין ששמעתי בני העיר מפליגים בשבח גדולתו: "צבי העיר ותפארתו הודה".

הרב ד"ר יעקב נאכט

סליחה ל"ג כסלו

(על פרעות רומניה תרפ"ח)

בחשון-כסלו תרפ"ח התאספו הסטודנטים האנטישמיים בקלודש (קלויזנבורג) לעשות פרעות ביהודים. התחילו בנאומי-הסתה וגמרו בהידים ידי עשו. בקלוד ובאורדיה מארא (גרסווארדיין) התנפלו על חנויות היהודים ועשו בהן שמות. ביחד שלחו ידם בבתי כנסיות ובתי מדרשות. ספרי תורה נקרעו לקרעים וגוילים השלכו בראש כל חוצות. הממשלה „הליברלית" של הימים ההם השקיפה, כדרכה, בעין טובה על כל הנעשה.

ביותר גדלה השערוריה בראדיא מארא. בעיר ואם בישראל זו הוצאו ספרי-תורה למרכז העיר ואחד הפורעים לבש אצטלא דרבנן ויחד עם חבריו הפורעים קרעו רצועות רצועות מספר תורה והעלו אותן באש לעיני הקהל הגדול. האב"ד דשם, הרב בנימין פוכס, שראה מחלוננו את מעשי הזועה, לא יכול לעצור ברוחו וחפץ לצאת לרדוף ולהציל, אבל אנשי שלומו עכבוהו, כי ידעו מראש שהפורעים יעשו בו כלה. ואך בקושי גדול עלה בידו, בהשתדלות אחד ממכיריו מאנשי הצבא, לאסוף איזה גוילים. ובאותה שעה ישב על הקרקע, פרץ בבכי גדול וקרא „איכה"¹.

(1) עיין השבועון „Renasterca" בוקרשט תרפ"ח (1927).